

v devetdeseta leta, leta ustanavljanja političnih strank na Slovenskem. Poleg tega vemo, da je obdobje naslednjih petih let dovolj dolgo, da moramo biti precej fleksibilni, da z načrtovanimi kadrovskimi spremembami zapolnimo tudi to vrzel. To jemljemo kot raziskovalni izziv. Prvo spremembo načrtujemo že za letošnjo jesen, ko odhaja v pokoj raziskovalka, nadomestil jo bo uveljavljen raziskovalec problematike 19. stoletja.

Z obema raziskovalnima programoma, ki vam jih dajemo danes v ocenjevanje, smo prepričani, da smo začrtali naše raziskovalno delo v naslednjih petih letih tako, da bomo z opravljenimi raziskavami celotne zgodovine slovenskega naroda do leta 1918 na našem narodnem ozemlju, po tem letu pa v okviru ozemlja današnje Republike Slovenije, seveda z upoštevanjem bistvenih razvojnih potez tudi Slovencev, ki so ostali izven našega ozemlja, uspeli analizirati in prikazati našo narodno zgodovino po vseh pravilih, ki nam jih narekuje in za katere nas zavezuje zgodovinska stroka.

Dr. Jasna Fischer

Politični, idejni in kulturni razvoj na Slovenskem 1848-1991

Raziskovalni program zajema idejnopolitično, politično in kulturno zgodovino na Slovenskem v obdobju enega in pol stoletja, to je od leta 1848 do osamosojitve republike Slovenije 1991. Nakazano obdobje je po relevantnih prelomnicah naše preteklosti razdeljeno na pet obdobij, in sicer obdobje od 1848 do 1914, od 1914 do 1918, od 1918 do 1941, od 1941 do 1945 in od 1945 do 1991.

Raziskave, ki se bodo delale po metodi zgodovinske stroke, bodo še posebej vodile k revizijskemu pristopu obravnave in interpretacije zastavljenih problemov. S tem bodo monografske raziskave prispevale k postopnemu in celovitejšemu vpogledu v določene zgodovinske procese.

Programska usmeritev v obsežnem obdobju 1848-1991 je osredotočena na preučevanje razvoja moderne politične, družboslovne in filozofske misli in prakse, ki se prepletata in součinkujeta na zgodovinski razvoj. Osrednja tematika v vseh obdobjih bo politična zgodovina v širšem in ožjem smislu. V ožjem je razumljena "čista politika" kot razčlenitev vprašanja oblasti, delovanja oblasti in funkcioniranja države in razvoja družbe ter vseh njenih dejavnosti, zlasti področje kulture (kulturna politika) z vodilnimi idejnopolitičnimi koncepti, značilnimi za posamezna obdobja.

V prvem obdobju 1848-1914 bodo raziskave namenjene slovenskim političnim konceptom in programom od leta 1848 dalje. Obravnava bo zajela narodno-politični položaj od oblikovanja programa Zedinjene Slovenije do začetka prve svetovne vojne, slovensko narodno prebujenje, ločitev duhov in oblikovanje političnih strank vseh treh političnih taborov konec 19. stoletja, volilne rezultate, narodnostni boj, položaj slovenskega jezika v šolah in uradih, kulturni značaj narodnega gibanja, kulturni boj, začetke slovenske znanosti.

Za obdobje prve svetovne vojne bo preučevanje zajelo politični položaj slovenskih strank in njihov odnos do vojne, slovenske enote na frontah, obnovo parlamentarizma, majniško deklaracijo 1917, deklaracijsko gibanje v letih 1917,

1918, slovensko samoodločbo 29. oktobra 1918, slovensko nacionalno državnost doseženo novembra 1918, obstoj posebne Države Srbov, Hrvatov in Slovencev.

V obdobju 1918-1941 se bo preučevanje osredotočilo na vprašanja, ki zadevajo vitalne procese razvoja slovenske narodnopolitične misli in akcije. Monografsko bodo obravnavani politično-državni in idejnopolitični koncepti v treh tradicionalnih političnih taborih (katoliški liberalni in marksistični), ki so jih krojile stare in nove politične stranke. Poleg tega bo obravnavano še vedno odprto vprašanje njihovega organizacijskega ustroja in razvoja. Potrebni bodo biografski prikazi pomembnejših strankinih prvakov, zlasti tistih, ki so v svoji politiki gradili vizijo slovenske avtonomije. Obravnave bodo zajele dileme in cepitev svobodomiselnega tabora med jugoslovanskim integralizmom in slovenskim narodnim vprašanjem, njihove narodnopolitične opcije v okviru jugoslovanske politike, prikaz skrajnih unitarističnih organizacij ter gibanj in vloge prosvetnokulturnih organizacij in društev. V okviru političnega katolicizma na Slovenskem velja preučiti njegov boj za avtonomijo Slovenije, koliko je bil prisoten fenomen krščanske demokracije v politiki, ideje o stanovsko-korporativni družbi (državi), organizacije kot nosilce te ideje in kako so se v določenih fazah že uresničevale. Skratka stopnjo realizacije t.i. krščansko socialne akcije povezane z razvejeno Katoliško akcijo. Posebej velja preučiti v tem kontekstu pomen Gosarjevega sistema krščanskega socialnega aktivizma. Odprto je še vedno vprašanje moči delavskih strank in neinstitucionalne leve, oziroma kje so vzroki politične nemoči meščanskih strank še pred aprilskim zlomom 1941.

Posebej bi opozorili na še razmeroma velike vrzeli v raziskovanju slovenske kulturne zgodovine v tem obdobju. To je čas pestrega kulturnega razvoja in ostrega kulturnega boja. Marsikatera vprašanja iz te tematike so vpeta v povsem politično sfero. Za prvo desetletje stare Jugoslavije so npr. odprta vprašanja odnos med umetniškimi avantgardami in levičarsko politiko in vloga dveh intelektualnih imigracij v tedanjo Slovenijo (begunci iz Julijske krajine in ruski kulturniki in znanstveniki). Poglavitno vprašanje je preučevanje obstoječega razdvojenega odnosa Slovencev do jugoslovanske države in do reševanja njenega nacionalnega problema in pa vpliv velike gospodarske krize na slovensko intelektualno življenje.

Obdobje polstoletne zgodovine 1941-1991 je zaradi pomembnih prelomnic časovno nesorazmerno razdeljeno v čas druge svetovne vojne in obdobje socialistične oziroma t.i. druge Jugoslavije. Tematika druge svetovne vojne se kaže v tedanjih intenzivnih procesih politične in vojaške zgodovine. V ospredju raziskovalne obravnave je problematika odnosov med poglavitnimi dejavniki, to je okupatorji, narodnoosvobodilnim bojem in njihovimi nasprotniki ter njihovega odnosa do okupatorjev. Četudi je to obdobje že precej obravnavano, bo vendar treba podrobneje raziskati organiziranost protirevolucionarnih političnih strank in skupin v vojnem spopadu z nasprotnim taborom, nadalje ravnanje tedanjih pomembnejših političnih prvakov, delovanje katoliške cerkve med vojno, posebej odnosa vernikov do osvobodilnega gibanja. Treba bo tudi raziskati vlogo prosvetnokulturnega delovanja, organiziranost in dejavnost žena in mladine, ki so bili nasprotni narodnoosvobodilnemu gibanju. Proti temu gibanju še zlasti organiziranost in dejavnost vojaških enot, te so bile neposredno povezane s politiko in delovanjem oblastvenih struktur, zato sodi to preučevanje v politično zgodovino.

Za drugo, med vsemi obdobji najdaljše, to je čas socialističnega političnega sistema, bo predmet raziskave usmerjen v sistem oblasti kot ene od pglavitnih komponent politične zgodovine in posredno tudi kulturne. Pozornost bo namenjena osnovnim pojavnim oblikam politične oblasti (ljudska demokracija, samoupravljanje, socialistična demokracija), organiziranosti in načinu delovanja, nosilcem oblasti, volitvam, sodni oblasti ipd. Prav tako bo pozornost namenjena odnosom oblasti v posemeznih razvojnih obdobjih do tistih sil, ki so se pojavljale kot njen politični nasprotnik, nadalje njihovemu obsegu, metodam delovanja in učinku. Obravnavan bo tudi razvoj kulturnih ustanov in značilnosti kulturne politike, še posebej nastanek idejnih alternativ in političnih skupin. Preučiti bo treba spreminjajoče se odnose države-oblasti do katoliške cerkve in vernikov in mednacionalne odnose v večnacionalni jugoslovanski skupnosti. Zadnje zlasti iz zornega kota raziskave delovanja federativne države in vloge Slovenije v njej, v zunanji politiki pa vprašanje meja in odnosa s sosednjimi državami. Skratka, rezultati preučevanja politične in kulturne preteklosti celotnega eno in pol stoletnega obdobja bodo pokazali tudi vse tiste silnice, ki so na eni strani specifične za slovenski narod in na drugi prepletene s kontekstom preteklosti evropskih narodov oziroma držav.

Dr. Anka Vidovič-Miklavčič

Gospodarska in socialna zgodovina Slovencev 1848-1991

Gospodarska in socialna zgodovina Slovencev v zadnjem poldrugem stoletju je obsežen in zahteven program. Obsežnost in zahtevnost ne izvira samo iz dejstva številčno skromne kadrovske zasedbe, temveč predvsem iz širine in vsebinske pestrosti teh dveh raziskovalnih področij. Dejstvo je, da gospodarska in socialna zgodovina v bistvu pokrivata večino človeških dejavnosti in okoliščin, ki opredeljujejo človekovo življenje v času in prostoru. Spoznanje in zavedanje o širini in vsebinski pestrosti te dimenzije je, kar je treba posebej izpostaviti, zgodovinarje in zgodovinopisje odmaknilo od običajnih raziskovalnih shem. Tako je bil v zadnjih desetletjih znotraj zgodovinopisja prav na področju gospodarske in socialne zgodovine narejen izjemno velik napredek. Ta napredek je viden tako v obsegu in kakovosti raziskav, kakor tudi ali predvsem v izjemni tematski razširitvi in poglobitvi raziskovalnega področja. Ravno tako je bil narejen velik metodološki napredek.

Tudi slovensko zgodovinopisje ni moglo mimo teh razvojnih smernic v Zahodni Evropi. Sledilo je temu razvoju, pa čeprav obotavljajoče in z majhnimi koraki, a vendarle. Večji zagon je zaznaven v zadnjem desetletju. Tako se je tudi v Sloveniji v skladu s tujimi vzori povečal raziskovalni interes, odpirali so se novi raziskovalni problemi, spreminjali in modernizirali so se metodološki prijemi. Ti procesi, od zunaj so bili in so vidni v povečanem številu raznovrstnih objav, predstavljajo podlago, ki nam omogoča pristop k ambicioznemu in dolgoročno zasnovanemu raziskovalnemu programu o gospodarski in socialni zgodovini Slovencev v drugi polovici devetnajstega in v dvajsetem stoletju.